

SOYLU EŞKIYA KAVRAMINA TERSTEN BİR BAKIŞ: RAHMET YOLLARI KESTİ***A Reverse Look at the Concept of Noble/Social Banditry: *Rahmet Yolları Kesti*****HALİL İBRAHİM AKBULUT******Öz**

Eşkialık konusu hem sözlü hem de yazılı anlatılarda tarih boyunca kendine yer bulmuştur. Türk edebiyatında da sözlü anlatı geleneği düzleminde tarihi yüzyıllar öncesine dayanan Köroğlu gibi pek çok eşkiya anlatısı vardır. Konu, yazılı anlatı geleneğinde ise köy edebiyatının egemenlik kazanmasının ve toplumcu gerçekçilerin de etkisi ile özellikle 1950-80 yılları arasında *İnce Memed*, *Çakırcalı Efe*, *Komünist İmam* gibi eserlerde kendine çokça yer bulur. Eşkialık konusunun işlendiği bu eserlerdeki eşkiya tipleri, pek çok noktada barındırdıkları özellikler düzleminde birbirleri ile paralellik arz eder. Eric J. Hobsbawn'ın eşkiya tipolojisi baz alındığında pek çok eserdeki eşkiyaların "soylu eşkiya" oldukları görülür. Ancak Kemal Tahir'in *Rahmet Yolları Kesti* adlı eseri eşkiyaya bakış noktasında diğer eşkialık anlatılarından keskin bir şekilde ayrışır; eşkialık durumu ve eşkiya tipleri açıkça olumsuzlanır. Bu çalışmada da Hobsbawn'ın eşkialık tipolojisi baz alınarak *Rahmet Yolları Kesti*'deki eşkiya tipleri incelenecektir. Bu eser incelemesinden hemen önce eserin yazarı Kemal Tahir'in eşkialık olgusuna çok farklı pencerelerden bakan iki kaynak olan resmi tarihi ve folkloru nasıl gördüğüne değinilecektir. Böylece *Rahmet Yolları Kesti*'de yansıtılan eşkialık durumu ve eşkiya tipleri ideolojik ve teorik bağlamda daha iyi anlaşılabilir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, Eşkialık, Eşkiya Tipleri, Eric J. Hobsbawn

Abstract

The subject of banditry has found a place in both oral and written narratives throughout history. In Turkish literature, there are many bandit narratives such as Köroğlu, whose history dates back centuries in storytelling tradition. In the written narrative tradition, the subject is in the center of many works such as *İnce Memed*, *Çakırcalı Efe*, and *Communist İmam*, especially between the years 1950 and 1980, with the dominance of village literature and the influence of social realists. The bandit types in these works, where the subject of banditry is discussed, are similar to each other in terms of the features they possess at many points. Based on Eric J. Hobsbawn's bandit typology, it

* **İntihal Taraması:** Bu makale intihal taramasından geçirildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Geliş/Received: 30 Mayıs/May 2025 | **Kabul/Accepted:** 20 Haziran/June 2025 | **Yayın/Published:** 30 Haziran/ June 2025

Atıf/Cite as: Halil İbrahim Akbulut, Soylu Eşkiya Kavramına Tersten Bir Bakış: *Rahmet Yolları Kesti*, Edebiyat Bilimleri 8 (Haziran/June 2025), 20-35 <https://doi.org/10.5281/zenodo.16282795>

** Doktor, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, halilakbulut93@gmail.com, ORCID ID: 0009-0002-8555-6579.

can be seen that the bandits in many works are "noble bandits". However, Kemal Tahir's work *Rahmet Yolları Kesti* differs sharply from other banditry narratives in its perspective on bandits; The banditry situation and bandit types are clearly negated in *Rahmet Yolları Kesti*. In this study, the bandit types in *Rahmet Yolları Kesti* will be examined based on Hobsbawn's banditry typology. Just before reviewing this work, it will be mentioned how the author of the work, Kemal Tahir, sees official history and folklore, which are two sources that look at the phenomenon of banditry from very different perspectives. Thus, the banditry situation and bandit types reflected in *Rahmet Yolları Kesti* can be better understood in an ideological and theoretical context.

Keywords: Kemal Tahir, Rahmet Yolları Kesti, Banditry, Bandit Types, Eric J. Hobsbawm

Giriş

Eşkıyalık, sözlük tanımına bakıldığında üzerinde pek çok olumsuz özellik taşır. Etimolojik olarak Arapça kökenli şaki kelimesinden türetilen eşkıya kelimesi en temel nitelikleri ile "hırsız, haydut" anlamlarına gelir (Develioğlu, 2003, s. 284). Diğer sözlüklere bakıldığında da eşkıyalık kavramının nadiren kişisel bir suç ve genellikle organize bir suç işleme organizasyonu olarak tanımlandığı; bünyesinde adam kaçırma, fidye isteme, zorla alıkoyma, soygunculuk yapma, cinayet işleme gibi pek çok unsuru barındırdığı görülür. Ancak eşkıyalık kavramının sözlüklerdeki bu türden tanımları, edebiyat eserlerindeki tanımı ile ironik bir şekilde pek çok zaman paralellik göstermez. Halkın mit yaratma kabiliyetinin sınırları çoğu zaman kestirilemez ve çok katmanlı olgular bazen sadece tek bir yüzü üzerinden görülerek olumsuz özelliklerinden arındırılır, hatta epikleştirilir. Eşkıyalık özelinde bu epikleştirme hali, edebiyat eserlerinde "soylu eşkıya" olarak kendini gösterir (Hobsbawm, 2011, s. 25). Soylu eşkıya olarak tanımlanan, olumlu özellikleri ve kahramanlıkları ile tasvir edilen eşkıya tipi Türk edebiyatında da hakimdir. Tarihi yüzyıllar öncesine varan sözlü anlatılarda Köroğlu gibi soylu eşkıyalara rastlanırken özellikle yazılı anlatılarda 1950'li ve 60'lı yıllarda köy edebiyatının da hakimiyet kazanması ile soylu eşkıya örneklerine sıklıkla rastlanır (bkz. Kaplan, 2000). Özellikle sosyalist eğilimli bazı yazarların toplumcu gerçekçilik düzlemindeki romantik bakışlarının, "devrimci romantizmin" (bkz. Blechman, 2007) de etkisi ile soylu eşkıyalık, *İnce Memed* gibi kültleşmiş eserlerde açık bir şekilde ezen-ezilen ilişkisi bağlamında okuyucu karşısına çıkar; bu bağlamda eşkıya, ezilenin dostu zalimin düşmanı ideal bir kahraman olarak tasvir edilir (bkz. Oktay, 2003). Bu durum, pek çok kez sorgulanmadan duygusal, içgüdüsel okurun olumlu alımlaması ve kahramanlık anlatılarına duyduğu hayranlığın etkisi ile egemenliğini çeşitli formlarda sürdürür. Ancak Kemal Tahir'in *Rahmet Yolları Kesti* eseri süregelen bu egemenliği barındırdığı eşkıya tiplerinin olumsuz nitelikleri ve eşkıyalık kurumunu gerçekçi, çok katmanlı bir zeminde ele alması ile ters yüz eder. Böylece Kemal Tahir, eşkıyalığı romantize edilen bir araç olmaktan çıkartıp rasyonel gerçekçi bir zemine çeker.

Bu çalışmada Kemal Tahir'in *Rahmet Yolları Kesti* eseri Hobsbawm'ın soylu eşkıya tipolojisi baz alınarak değerlendirilecektir. Bu yüzden soylu eşkıyanın kim olduğu ilk başlıkta kısaca açıklanacaktır. Akabinde eserdeki eşkıyalık durumu ve eşkıya tiplerinin özellikleri incelenmeden önce Kemal Tahir'in resmi tarihe ve folklorik unsurlara, mitlere bakış açısı verilecektir. Çünkü eşkıyanın kim olduğuna dair ideolojik bakışın

şekillenmesinde resmi tarih ve halk anlatıları oldukça farklı perspektifler sunarlar. Tahir'in bu iki farklı kaynağa bakışı, eşkıyalık meselesine bakışının da daha iyi anlaşılmasına ve yarattığı tiplere ışık tutar. Nihayetinde bu teorik ve ideolojik altyapı verildikten sonra *Rahmet Yolları Kesti*'deki eşkıyaların nasıl özelliklerle var oldukları, hangi koşullarda ortaya çıkıp egemenlik tesis etme fırsatı bulabildikleri ve kurgu içerisindeki güç unsurları ile ilişkilenme şekilleri analiz edilecektir.

1. Hobsbawm Tipolojisi

Eric J. Hobsbawm *Eşkya* adlı kitabında belirli eşkıya tiplerini ortak özelliklerine sınıflandırır. Tarihçi ve sosyolog olan yazara göre temelde üç çeşit eşkıya tipi vardır. Bunlar; soylu eşkıyalar/asil soyguncular, hayduklar ve intikamcılardır (Hobsbawm, 2011, s. 62-70). Bu sınıflandırma düzleminde düşünüldüğünde hem dünya hem de Türk edebiyatında hem sözlü hem de yazılı anlatılarda en fazla görülen ve tanınan tip Robin Hood, Köroğlu gibi örnekleri ile soylu eşkıya tipidir. Bu çalışma özelinde de soylu eşkıya tipini bilmek oldukça önemlidir. Çünkü *Rahmet Yolları Kesti* eserindeki eşkıya tipleri, mitler ve halk anlatıları vasıtası ile soyluluk maskesi takmaya çalışan ancak pratikte soylu eşkıyanın barındırdığı özelliklerin zıttı sayılabilecek özellikler ile var olan tiplerdir. Bu noktada eser, kurgu vasıtası ile eşkıyalık gerçeğinin teorik ve pratik yüzlerinin ne kadar farklılaşabileceği noktasında da bir sorunsallaştırma kapısı aralar ve okuyucuyu eleştirel düşünceye davet eder. Nihayetinde bu sorunsallaştırmanın farklı katmanlarına daha iyi hâkim olabilmek için soylu eşkıyanın bir düzineye varan özelliklerini bilmek önem arz eder. Hobsbawm eserinde soylu eşkıyayı dokuz özellik ile tanımlar. Onun anlatılardan hareketle gözlemlerine göre soylu eşkıya; adaletsizliğe kurban gittiği için suça başlar, haksızlıkları düzeltmeye çalışır, zenginden alır yoksula verir, kendini savunma ya da haklı bir intikam alma durumu dışında insan öldürmez, hayatta kalabilirse onu savunan halkının arasına döner, halkı tarafından korunup kollanır, halk tarafından ele verilmeyeceği için ya eceli ile ya da bir ihanet yüzünden ölür, teoride destansı özellikleri olan bir varlıktır, içinde bulunduğu siyasi yapının en tepesindeki kral, imparator gibi makam sahipleri ile değil zulüm eden yerel güç unsurları ve yöneticilerle düşmandır (Hobsbawm, 2011, s. 62-63).

Rahmet Yolları Kesti'de ise eşkıya yukarıda sayılan özelliklerin tam tersi özelliklerle var olur. Adaletsizlik karşısında değil bireysel çıkar için eşkıyalığa başlar, yerel güç unsurları ile düşman değildir bilakis onlarla iş birliği yapar, haksızlıkları düzeltmeye çalışmaz soygunculuk yaparak haksızlık yaratır, istisnalar hariç halkın geniş kesimi tarafından kollanmaz hatta tam tersine romanın sonunda köylüler tarafından yakalanırlar.

2. Kemal Tahir'in Resmi Tarihe ve Halk Anlatılarına Bakışı

Eşkyanın kim olduğuna dair yapılan tartışmalarda başvuru temel iki kaynak göze çarpar: resmi tarih ve halk hikayeleri. Kimi otoriteler eşkıyanın toplumsal gerçeklikteki rolünü ve kim olduğunu folklorik unsurlar üzerinden tanımlamak isterken kimi otoriteler ise folklorun toplumsal gerçekliği evirdiğini, bazı olguları mantık zemini dışında yorumladığını iddia ederek resmi tarihi daha güvenilir bir başvuru kaynağı olarak görür. Halk edebiyatçısı olarak bilinen isimlerden Pertev Naili Boratav ve Sabri Yetkin,

resmi görüşten ziyade halk anlatılarını daha gerçekçi birer başvuru kaynağı olarak gördüklerini ifade eder. Sabri Yetki halkın sosyal yaşantısını anlamak adına folklor unsurlarına başvurulması gerektiğini söyler ve eşkıyalık hakkında şunları söyler:

“Eşkıyalık veya başkaldırı gibi sosyal tarih çalışmaları yaparken oldukça dikkatli olmak zorundayız. Tarih araştırmalarını yaparken, çalıştığımız malzeme, öncelikle arşiv malzemesi olduğundan, ‘resmi görüşü’ savunurlar; bunun için de bu tür malzemelerin içerdiği bilgiler, eşkıyalık, başkaldırı ve ayaklanma gibi sosyal hareketler karşısında tarafsız değildir. Oysa sağlıklı değerlendirmelere ulaşabilmek için, halkın görüşünü ve değerlendirmelerini yansıtan eşkıya türkü ve destanlarından yararlanmak zorundayız... Halk arasında bu kadar yaygın olan, kamu vicdanında geniş ölçüde yer kaplayan eşkıya türkülerinin ve destanlarının, eşkıyalık tarihinin yazılmasında büyük önem taşıdığına inanmaktayız.” (Yetkin, 2003, s. 180)

Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere Yetkin, konu eşkıyalık olduğunda resmi görüşün tarafsız kalamadığını söyler; bu yüzden de halk anlatılarına başvurmanın yöntemsel olarak tarihi gerçekleri tespit etmede yerinde bir yaklaşım olduğunu dile getirir. Folklor üzerine önemli çalışmaları bulunan Pertev Naili Boratav da Yetkin ile benzer bir noktadadır: “Tarihçiler, ekseriyetle halktan çok hükümet otoritelerinin gözlüğünden gördükleri için, hadisin halk üzerindeki intibalarını onlardan iyi bize, o devrin halk edebiyatı mahsulleri verecektir.” (Boratav, 2013, s. 28) Görüleceği üzere Sabri Yetkin, Pertev Nail Boratav gibi isimler konu eşkıyalık olduğunda resmi tarihi arka plana alır ve folklorik unsurların değerini vurgularlar. Ancak neredeyse hiçbir yazılı belgeye dayanmayan, kendi içinde çelişik bilgiler barındırabilen, çok ayrı bölgelerdeki ve ayrı değişkenleri olan olaylarda bile ortak evrensel anlatı kalıplarının tespit edilebildiği mitler ne derece güvenilirdir? Bu noktada halkın belli zor şartlar altında yeterince kaldığında psikolojik bir sığınma aracı olarak gerçeklikten kopuk mit yaratma kabiliyetinin sınırlarını da göz ardı etmemek gerekir. Tarihçi ve sosyolog olan Karen Barkey de eşkıyalık gibi sosyal olguların halk edebiyatı unsurları ile açıklanmasının ciddi yöntemsel sıkıntılara yol açabileceğini vurgular:

“Devlet belgeleri ile halk ürünleri arasındaki tutarsızlığa Osmanlı İmparatorluğu’nda da rastlanır. Hükümet görevlileri, devlet belgelerinde ünlü toplumsal eşkıyalardan celaliler olarak söz etmiş ve bölgesel liderlere onları yok etmelerini emretmişlerdir. Halk edebiyatı ise onları Anadolu’nun kırsal kesimindeki her erkek çocuğunun özendiği kahramanlara dönüştürmüştür. Ancak halk edebiyatının kendi içinde çelişik noktalar vardır. (...) Öncelikle sayıları aslında bir elin parmağını geçemeyen kahramanların her biri büyük bir destan öbeğiyle özdeşleştirilmektedir. Bu destanların çoğunun gerçek dramatis personae’si hakkında bilgi yoktur. Anlatılarda geçen az sayıdaki ismin, ülkenin her yerindeki aşıklar, ozanlar tarafından kullanılan genel isimler olup olmadığı da tam belli değildir... Tüm bunlar halk ürünlerinin büyük çoğunluğunu sorgulamadan okumanın mümkün olmadığını göstermeye yeter.” (Barkey, 2015, s. 186)

Barkey’in de belirttiği gibi halk anlatıları pek çok çelişki ile doludur ve mitlerde kahramanlara atfedilen özelliklerin evrensel nitelikler taşıması; mitlerin yerel, olaya özgü olguların kendine has niteliklerini göz ardı etmesi gibi durumlar halkın gerçeklikten kopuk,

belli insani duygulara hitap eden şablon mit yaratma muhayyilesini akla getirir. Halk anlatıları tek başına, eşkıyaların niteliğine dair gerçekleri yansıtan bir kaynak olmaktan pek çok zaman oldukça uzaktır. Halk anlatılarının neyi, nasıl anlattığı gerçeğin sadece tek, basit bir yüzünü verir. Halk anlatılarının neyi, nasıl anlattığı ve bununla beraber anlattığı şeyi hangi koşullarda anlatmaya devam ettiği ise gerçeğin daha kapsayıcı halini verecektir. Diğer bir deyişle, eşkıya kişileri bir toplumda sistematik olarak anlatılar aracılığı ile kahramanlaştırılıyorsa o toplumun sosyoekonomik durumuna ve güç unsurları arasındaki ilişkiler ağına odaklanmak gerekir. Bunun neticesinde halkın hiyerarşide ezildiği ve ekonomik bir sefalet çektiği görülecektir. Bu yüzden olguları değerlendirirken eleştirel bakışı benimseyip farklı değişkenleri de göz önünde tutmak oldukça değerlidir. Sadece mitlerin içeriğini baz alıp onların anlatıldığı yerlerin kültürel, sosyoekonomik koşullarını göz ardı ederek eşkıya özelliklerine dair keskin sonuçlara varmak eleştirel düşünceden kopmak anlamına gelir. Nitekim, Hobsbawm da eşkıyanın kim olduğuna dair bir araştırmada halk anlatılarına başvurmanın metodolojik bir sıkıntı yaratacağına işaret eder:

“Ben eşkıyalık literatürünü ve efsanesini bir kaynak olarak eleştirel bir bakışı benimsemeden kullandığımı kabul ediyorum. Eşkîyalar hakkında oluşturulmuş mitlerin ya da onlar hakkında söylenen şarkıların içeriğinden, bırakın gerçek bir eşkıyanın bu süreç boyunca yaptıklarını sosyal eşkıyanın tarihsel gerçekliği hakkında çok az şey çıkarılabilir.”
(Hobsbawm, 2011, s. 244-245)

24 Hobsbawm’ın amacı eşkıyanın kim olduğunu ve özelliklerini halk anlatıları aracılığı ile tespit etmek değildir; onun amacı “(...) gerçekliğin ne olduğundan ziyade imajın nasıl olduğudur” (Hobsbawm, 2011, s. 84). Nihayetinde, eşkıyanın kim olduğu ve özellikleri farklı isimlerce, farklı kaynaklara dayanarak konumlandırılmakta ve tanımlanmaktadır. Eşkıyanın halk arasındaki imajının ötesinde gerçekten kim olduğuna dair bir kanaat ortaya konmak isteniyorsa hem resmi tarih hem halk anlatılarını kullanmak ve dönemin kendine has şartlarını bilmek (merkezi otorite durumu, bölgesel güç ilişkileri, adaletin doğru uygulanabilirliği, ekonomik koşullar vb.) bağlamdan kopmayıp bütüncül bakmak adına en doğru yöntem olur. Çünkü her iki kaynak eksikleri, yanlışları ve doğruları ile birbirini tamamlayıcı, düzeltici özelliktedir. Kapsayıcı, eleştirel bakış anahtar konumunda olmalıdır.

2. 1. Eşkîyalığı Öven Saz Şairleri: “Mültezim Köpekleri”

Kemal Tahir’in eşkıyayı nasıl konumlandığını ve karakterize ettiğini metin odaklı bir yaklaşımla *Rahmet Yolları Kesti* eseri üzerinden tespit etmeden önce onun resmi tarih ve halk anlatılarına olan bakış açısını bilmek konuyu daha kapsamlı anlamak ve konu düzleminde derinleşmek adına oldukça önemli olacaktır. Çünkü yukarıda da detaylandırıldığı üzere ideolojik düzlemde resmi tarih ve folklora olan bakış, eşkıyaya olan bakışın da niteliksel olarak temelini teşkil eder. Eşkîyalar resmi tarihte ve halk anlatılarında genel itibarı ile zıt noktalarda konumlandırılan figürlerdir. Resmi tarih eşkıyayı genel olarak bir anarşist, düzen bozucu olarak ele alırken halk mitleri eşkıyalığı pek çok kez mazlumun kurtarıcısı, ezilenin dostu ezenin hakiki düşmanı olarak ele alır. Bu noktada Kemal Tahir’in konu üzerine dile getirdiği fikirlerine odaklanmak oldukça aydınlatıcı ve metin içinde analizi yapılacak unsurları tanımlamak adına ufuk açıcı olur. (Saz şairlerinin eserde nasıl konumlandırıldığı, mit oluşum süreçlerinin eserdeki kurgu düzleminde nasıl var edildiği gibi) Kemal Tahir; yukarıda fikirleri alıntılanan, tarihi gerçekleri tespit etmek adına en

çok halk anlatılarına bakılması gerekliliğini savunan Sabri Yetkin, Pertev Naili Boratav gibi isimlerin fikirlerine tam anlamıyla zıt bir noktadadır. Tahir, halk anlatılarını eşkıya özellikleri noktasında gerçekçi birer kaynak olarak görmez ve bu anlatıların anlatıcısı bazı saz şairleri hakkında cesur, sert gerçekçi bir perspektif yaratır:

“Bu destanları türkülerini çalıp söyleyen şuradan şuraya gezdiren saz şairi denen serseriler, bunları devlet otoritesinden bile korkmayan ağa, eşraf ve ayan odalarında çalıp söyleyebilirdi. Böylece ağa sofrasından geçinen saz şairi denilen bazı serseriler de ağa gölgesinde köylüye zulmeden küçük eşkıya çeteleri gibi ağaların ve soyguncu mültezimlerin köpekleri idiler. Bence bunları toplum olarak şartlarımız içerisinde böyle değerlendirmek doğrudur.” (Bayrak, 2014, s. 198)

Kemal Tahir; halk anlatılarının, onların taşıyıcıları ve kültür aktarıcıları olan saz şairleri tarafından kolaylıkla manipüle edilebileceğini vurgular. Diğer taraftan da saz şairliğinin de günün sonunda iktisadi bir çalışma statüsü olduğunu ve bu statünün, iş verenler tarafından çıkarları doğrultusunda kullanılabileceğini dolaylı yoldan vurgulamış olur. Tahir’e göre bazı saz şairleri, gücü elinde bulunduran kişilerin sırf çıkar uğruna “köpekliğini” yapmaktadırlar. Sosyoekonomik bir yaklaşım barındıran bu görüş, konunun farklı yüzlerini akıllara getirmek açısından değerlidir. Tahir, saz şairleri hakkındaki sosyoekonomik düzlemdeki tespitlerini daha da genişleterek şu ifadelerle yer verir:

“Halkla ilişki meselesinde (...) bazı yazarlarla, halk şairi geçinen madrabazların Anadolu’yu bırakıp bir iki büyük şehirdeki tatlı su sosyalistlerinin salonlarına kapılanmaya çabalamaları üstünde biraz durulmalıdır.” (Tahir, 1992, s. 76)

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Tahir’e göre, birtakım halk şairleri dönemin egemen ideolojik eğilimlerinin peşinde kendi çıkarlarını aramaktadırlar ve elbette bu saz şairlerinin halkı yansıttığı varsayılan anlatıları da bireysel çıkarları uğruna girdikleri yol tarafından belirlenecektir. Bir başka röportajında Tahir, halk anlatıları arasına girmiş eşkıyalık türkülerini ve hikayelerinin gerçeklerden ne kadar kopuk olduğunu şu sözlerle beyan eder ve hatta bazı yazarları uyarır:

“Halk arasında dolaşan eşkıya türkülerini ve seriüvenleri bazı şehirli yazarları aldatır. Onları eşkıyalarda halk kahramanı aramağa, daha da kötüsü bulmağa götürür. Aslında halkın despot idareye karşı direnmesi her ne kadar ilk zamanlar şuursuz davranışlar, eşkıyalığa benzer anarşik çıkışlar olarak görünse de bir toplumda gerçek ve köklü halk başkaldırıları birikimi varsa bu hareketler katiyen sürgit eşkıyalar tarafından yürütülemez.” (Şenkal, 1979, s. 10-13)

Görüldüğü gibi Kemal Tahir, yönetimdeki birtakım olumsuzluklara karşı eşkıyalığı bir çıkış yolu olarak gören düşüncüyü eleştirir ve bu düşüncüyü besleyen halk anlatılarının mantık temelinden ne kadar uzak olduğunu vurgular. Eşkıyalık noktasındaki halk anlatıları, günün sonunda kişisel menfaatleri dahilinde hareket etme potansiyeli barındıran birtakım anlatıcıların elinde şekillendirilebilir; sosyoekonomik olarak ezilen ve elinde herhangi çıkış aparatı olmayan halk tarafından gerçeklerden kopuk olsa da romantik bir umut olarak kutsallaştırılabilir. Bu ihtimallerin yanı sıra eşkıyalık gibi şiddet içeren ama saf gücü de içinde barındıran olgular ve bu olguların destanlaştırılmış anlatıları; ahlak ve kültür düzeyi oturmamış insan kitlelerince hayranlıkla takip edilebilir. Çünkü bazı kültür

düzeylerinde tüm amaç işlenmemiş ilkel güçtür, halkın kendisi ile özdeşlik kurabileceği güçlü gösterilen özne de bu yüzden kolaylıkla ve sorgulanmaksızın takdir görebilir. Nihayetinde, Kemal Tahir de tüm bu gerçeklikleri göz önünde bulundurarak *Rahmet Yolları Kesti* eserini kaleme alır; mit, saz şairi, eşkıya kişileri, eşkıyalık gibi kavramların tanımlarına alışılmışın dışında pencerelerden ışık tutar.

3. Rahmet Yolları Kesti’de Saz Şairi ve Mitler

Kemal Tahir *Rahmet Yolları Kesti* eserine, eserdeki olguların nasıl konumlandırılması gerektiğine dair okuyucuya fikir verebilecek çok önemli olan bir alıntı ile başlar: “Ahlak düzeni sağlam olmayan ve soyguncularıyla başa çıkmayan bir toplum, -ruhunda artakalmış barbarlık duygusunun da baskısıyla- soyguncularına karşı hayranlık duyar” (bkz. Tahir, 2017). Bir sosyolog ve tarihçi olan Andre Maurois’ in *İngiltere Tarihi* (bkz. Maurois, 1938) adlı kitabından yaptığı bu alıntı ile Tahir; eserin ana konusu olan eşkıyalığa, eşkıyaları ve onları halk anlatılarında yücelten saz şairlerine, bu anlatılara/mitlere sorgulamadan hayranlık duyan halka olan bakışını dolaylı yoldan verir. Eserde saz şairleri gerçekten kopuk türkü söyleyeme potansiyeli olan kişiler olarak karakterize edilirken mitlerin gerçek hayatı yansıtmaya potansiyeli kurgu unsurları üzerinden sorunsallaştırılır.

3. 1. Rahmet Yolları Kesti’de Eşkıyaların Kapı Kulu Olarak Saz Şairi

26 *Rahmet Yolları Kesti’de* saz şairlerinin nasıl karakterize edildiği; adeta yukarıda alıntılanan, Kemal Tahir’in röportajlarında saz şairleri ve halk anlatılarının gerçekliği için söylediği sözlerin bir iz düşümü mahiyetindedir. Eserdeki saz şairi Aşık Niyazi, pek çok olumsuz özellik ile küçük bir maddi çıkar uğruna eşkıya kişilerini temelsiz öven türküler söyleyebilecek, çaresiz bir yapıda karakterize edilir:

“Bu aşık Niyazi esasında Alevi değildi. Ne olduğunu, nerden geldiğini de bir bilen yok. Kimi ‘Çingen Takımı’ diyor, kimi ‘mahpushane kaçağı’... (...) Afyonu avuçla yutar, şarabı bulursa teneke ile içer, sazı da yaman vurur bir besmelesiz (...) Demek ki afyona şuncacık çocukken başlamış. Afyonkeşin eskisinde barsaklar tekmi kurur da can acıkmaz. (...) Aşık Niyazi ceplerinde ne varsa hepsini dışarıya çıkardı. Bunlar, ... on bir kuruş paradan ibaretti. (...) Aşık Niyazi işini bitirip ‘gündelik rızkını’ avucuna topladıktan sonra gözleriyle Zebun Ali’den şarap istedi.” (Tahir, 2017, s. 50-52)

Özellikle alıntısı yapılan son cümlede Aşık Niyazi’nin saz şairliğini para için yaptığı vurgusu ve sofrta ortamında işini yapıp parasını aldıktan sonra şarap istemesi önemli vurgulardır. Kişiliğine ve sözlerinin güvenilirliğine dair olumsuz intiba uyandıran kelimelerle karakterize edilen saz şairi Aşık Niyazi; eşkıya olan İskender Ağa ve onun at, silah teminatını yapan arkadaşı Çerçi Ağa’nın huzuruna çıktığında onların sözünün dışına çıkmaz. Çerçi Ağa’nın saz şairine sakallarını kesmesi ile ilgili verdiği şu emir çarpıcıdır: “Duydun ya Aşık? Yarın kırılacaksın. (...) Şimdi bir yuvarla, bir de yut... Arkasından saza çökeceksin” (Tahir, 2017, s. 51). Maddi olarak bağlı olduğu eşkıyaların ve onların yatakçılarının sözünü dinleyip onlardan para alan, afyon, şarap gibi alışkanlığından gelen ihtiyaçlarını onların sofrasında temin eden saz şairi, yeri geldiğinde emir üzerine sofrada bulunan eşkıya İskender Ağa’yı öven bir türkü de söyler:

“Kapılara karşı çıkın

Er İskender Ağam geldi

Kırık davullu düğün kurun

Er İskender Ağam geldi

Elde mavzer dilde süphan

Yiğitliği ayan beyan

Er İskender Ağam geldi” (Tahir, 2017, s. 61)

İskender Ağa kurgu içindeki özelliklerine, olayların içinde bulunma şekline bakıldığında saz şairi tarafından kendisine yakıştırılan sıfatları hak etmeyen bir kişidir. Bilakis, çalışmanın sonraki bölümlerinde somutlanacağı üzere İskender Ağa soylu eşkıya tipinin tam tersi özelliklerle romanda var olur. Ancak buna rağmen saz şairi tarafından soylu eşkıyaymış gibi övülür, yüceltilir. Çünkü saz şairi yukarıda alıntısı yapılarak somutlandığı üzere maddi olarak para, şarap ve afyon için eşkıya-ağa sofralarında onları temelsiz övüp onlar adına temelsiz nam, şöhret yaratan bir araçtır. Böylelikle romanda, mitlerin taşıyıcılarına olan güven sorunsallaştırılır ve mitlerin içeriklerinin gerçekleri ne denli yansıttığı olabileceği de bir sorun haline getirilmiş olur. Aynı zamanda, halk anlatılarının en temel yapıtaşlarından olan türküler ve onların söyleyicileri olan saz şairleri üzerinden mit yaratma süreçlerinin gerçeklerden ne kadar kopuk olabileceği vurgulanmış olur. Mitlerin çıkış noktasının hayatın gerçekleri değil de çıkar ilişkisi olabileceği fikri verilir.

3. 2. Rahmet Yolları Kesti’de Bir Çıkar ve Manipülasyon Aracı Olarak Mitleştirme

Romanda saz şairinin olumsuz nitelikleri ile var olması ve para için gerçeklerden kopuk mit yaratıp türkü söylemesiyle halk anlatılarının güvenilirliğine getirilen sorunsallaştırma, mitlerin eşkıya kişileri ve yandaşları tarafından manipülasyon aracı olarak kullanılması ile daha da derinleştirilir. Uzun İskender Ağa’yı eşkıyalık yapması için teşvik eden, İskender’e at ve silah temin eden Çerçi Ağa, daha çocuk olan Maraz Ali’yi de kendi çıkarına kullanabilmek için manipüle eder. Manipülasyon aracı ise kahramanlık mitidir. Çerçi Ağa, Maraz Ali’ye savaşta ölen babasının bir kahraman olduğunu anlatır, Maraz Ali’nin babası için adeta bir kahramanlık anlatısı geliştirir. Böylelikle Maraz Ali’yi babası gibi güçlü olmaya özendirerek eline silah verir ve güç maskesi altında ondan kendi kirli işleri için kullanabileceği bir kabadayı yaratır. Çerçi Ağa’nın Maraz Ali’ye babası hakkında anlattığı kahramanlık miti konusunda yalan söylediği ise daha kitabın başlarında okuyucuya diyalog vasıtası ile gösterilir. Maraz Ali, sıradan bir köylü olan Bektaş Emmi’ye babası hakkında şu sözleri söyler: “Yiğit olduğunu Çerçi Ağam söyler. Bir alaya bedelmış benim babam. (...) Çerçi ağamın dediğine göre, ...bizim babamız sessiz durmuş ama yiğitmiş hasılı. Biz de yiğitlikten yana babamıza çeksek gerektir Emmi...” (Tahir, 2017, s. 10-11). Maraz Ali’nin gururla babası hakkında söylediği bu sözleri duyan Bektaş Emmi ise içinden şu tepkiyi verir: “Hele namussuz Çerçi, hele rezil yalancı. (...) Bu Ali’nin babası mı bir alaya bedel? Allah’ın biçaresi ki ekmeğini yemeye güç yetiremez! Mal gibi...” (Tahir,

2017, s. 10). Bektaş Emmi, Maraz Ali'nin babası ile Kurtuluş Savaşı'nda beraber savaşmıştır, bu yüzden onunla olan hatıraları aklına gelir. Anlatıcının Bektaş Emmi'nin zihnine "odaklanması" (bkz. Genette, 2020, s. 186-191) aracılığıyla Bektaş Emmi'nin Maraz Ali'nin babası hakkındaki hatıraları ve yaşanmışlıkları okuyucuya sunulur: "Herif titremekte ki ıslanmış it yanında halt etmiş..." (Tahir, 2017, s. 11). Bektaş Emmi, cephede Ali'nin babasını hasta yatağında yatarken ölmeden önce en son hatırladığı zaman alıntısı yapılan cümleyi aklından geçirmiştir. Çerçi tarafından anlatılanın tam tersi gerçekleri hatırlayan Bektaş Emmi, yine de Maraz Ali'nin silahından, kabadayı hallerinden korkarak hatıralarını açıkça dile getirmez. Bu noktada çaresizlikten ve korkudan yalan bir kahramanlık miti oluşturma sürecinin parçası olmak zorunda kalması da toplumsal gerçekliğin yansıtılması noktasında ilginçtir. Böylelikle mit yaratım süreçlerinin kolaylıkla görülmeyen karanlık yüzlerine metin tarafından ışık tutulmuş olur. Ancak nihayetinde, Maraz Ali'nin babasını geçmişte çok yakından tanıyan Bektaş Emmi karakterinin zihnine odaklanılarak Çerçi Ağa'nın Ali'nin babası hakkında yarattığı kahramanlık anlatısı okuyucu nezdinde geçersiz kılınmış olur. Bu kurgu vasıtasıyla, mitlerin ve kahramanlık anlatılarının hangi motivasyonlarla var edilebileceği noktasında da okuyucunun zihninde yeni bir perspektif oluşturulur.

Romanda eşkıya kişilerinin yahut eşkıya destekleyicilerinin sözü çok nadiren (genelde tanrısal anlatıcı tarafsız, gerçekçi kurguyu bozmamak için devreye girmez, bunun yerine kurgu içinde karakterlerin diyalogları, odaklanılan zihinleri, hatıraları, tecrübeleri vasıtası ile çelişkiler gözler önüne serilir) de olsa tanrısal anlatıcı tarafından da yalanlanır. Eşkîya olan Uzun İskender Ağa, eskiden beraber eşkıyalık yaptığı ve yeniden beraber bir soygun işi yapmayı planladığı Kuru Zeynel hakkında adeta bir soylu eşkıya anlatısı geliştirir: "Kara sakal mutasarrıf Zeynel'i alnından öptü, 'Senin gibi aslan bu devlete her zaman lazım! Bir köpek öldürmüşsün canın sağ olsun. Müdafaayı nefsdür, cezası yoktur' dedi" (Tahir, 2017, s. 64). Uzun İskender'in çevresindekileri etkileyip manipüle etmek için anlattığı bu hikâye anlatının hemen akabinde tanrısal anlatıcısı tarafından yalanlanır: "Bu meseleyi her anlatışta sonunu neden yalana bağladığını bilemiyor, hep böyle kendi kendine şaşırıyordu" (Tahir, 2017, s. 65). Böylelikle soylu eşkıya anlatılarının güvenilirlik zemini kurgu vasıtası ile yeniden oyulmuş olur. Soylu eşkıya anlatısını besleyen romanların aksine, *Rahmet Yolları Kesti*'de soylu eşkıya mitleri ile kurgu içindeki rasyonel gerçeklik çelişkili verilir; mitlerin gerçek hayatı yansıtmadaki zeminin kökten sarsılır.

3. 3. *Rahmet Yolları Kesti*'de Temelsiz Mitlerin Kurbanı ve Sığ Halkın Temsili: Maraz

Ali

Yukarıda somutlanarak gösterildiği gibi Çerçi Süleyman tarafından babasının bir yiğit olduğu gibi yalan bir anlatıyla manipüle edilen, Çerçi Süleyman'ın kirli işlerini yapan henüz 16 yaşındaki Maraz Ali; roman içinde eşkıya hikayelerinden çok etkilenen ve eşkıya olmak isteyen biri olarak karakterize edilir. Kurgu içerisinde, bu zaafı sıklıkla vurgulanan Maraz Ali; olayların, olguların iç yüzünü bilmeden eşkıyalık türkülerine ve eşkıya kişilerine hayranlıkla bakar: "Adama türkü yakılmalı Emmi ve de adamın namı Çin içine kadar gitmeli ki yiğit olduğumu ben bilmeliyim" (Tahir, 2017, s. 22). Babası gibi bir yiğit olmak isteyen Maraz Ali yiğitliğin ise eşkıyalık yapıp bunun üstüne saz şairleri tarafından

türkü yakılmasından geçtiğini düşünmektedir. Bu yüzden de Uzun İskender'e yakılan gerçeklerden kopuk eşkıyalık türküleri sonrası hayranlığa gark olur: "Maraz Ali, Uzun İskender Ağa'sına yakılan bu türküyü ne zaman duysa gözlerini kocaman kocaman açar, nefes almayı bile unutturdu" (Tahir, 2017, 61). Eşkıya hayranlığı açıkça vurgulanan Maraz Ali; Çerçi Ağa'sının teşvikiyle Uzun İskender, Katır Adil, Kuru Zeynel'den oluşan eşkıya grubu ile soyguna çıkar. Soygun yapıldıktan sonra yolları silahlı köylüler tarafından adalete teslim edilmek üzere kesilen eşkıya grubu, bu durum karşısında Maraz Ali'nin umduğu gibi bir tavır sergilemez; mitlerdeki, türkülerdeki gibi yiğitçe davranmaz. Köylülerin sayıca çok kalabalık, silahlı olduğunu anlayan Uzun İskender ve arkadaşlarını korku sarar, nihayetinde Uzun İskender teslim olur. O ana kadar inandığı tüm değerlerin ve o değerleri üzerinde barındırdığını düşündüğü kişilerin gerçek hayatta hiç de mitlerde anlatıldığı gibi zihinde kodladığı gibi olmadığını gören Maraz Ali şunları düşünür:

"Eski eşkıya koca İskender Ağa, iki paralık köylü kalabalığına karşı, bunca senelik namını şurda bırakmış gidiyordu. 'Bir oyunu vardır mutlaka' dedi. 'Bir oyunu olmamış olmaz'.

(...)

Şimdi ister misin bunca yılın aşık türkülerine geçmiş namlı eşkıyası Uzun İskender Aşam, bu Zeynel Ağama, bu Adil Ağama kahpelik etsin? Ölecek gibi çenesi atan, karı gibi korkan şu derbeder Adil Ağamı bırakıp savuşsun... Ulan nedir yahu! Bu dünyayı tek mil kahpelik mi sarmış. Nerede mertlik nerede merdanelik" (Tahir, 2017, s. 304-305)

Sonunda Katır Ali öldürülüp Uzun İskender ve Kuru Zeynel de teslim olunca Maraz Ali tek başına kalır. Silahıyla köylülerden birini vurduktan sonra silahının bozulması neticesinde o da teslim olur ve tutuklanır. Mitlere körü körüne bağlı Maraz Ali, kahraman eşkıya mitlerindeki teorinin tam tersi bir gerçeklikle yüzleşir.

Maraz Ali karakteri üzerinden de eşkıyalığa hayranlığın yaratacağı olumsuz sonuçlar, eşkıyalık mitlerinin teorisi ile pratikteki eşkıyalığın oldukça farklı olabileceği vurgulanmış olur. Bu noktada Maraz Ali, Kemal Tahir'in *Rahmet Yolları Kesti*'ye başlamadan girişte alıntısını yaptığı sözdeki gibi "soyguncularına karşı hayranlık duyan" halk kitlelerinin bir temsili olarak okunmaya müsaittir.

Romanın sonunda Uzun İskender'in korkarak teslim olmasından, Maraz Ali'nin yakalanıp tutuklanmasından sonra bile halen Uzun İskender'in köy kahvesinde Köse Hacı tarafından kahramanlaştırılması ise okuyucuya verilmek istenen mesaj açısından dikkate değerdir. Köse Hacı, Uzun İskender hakkında şöyle söyler:

"Uzun İskender Ağayı ne yapalım? Arkasından demiş ki: birisi birinin ırz ehli avradına dolaştı mı, bana bir kaat yazın, kuş kanadıyla yetiştirin demiş, herkese kitabın kazıncı yemin içermiş. Aleviler Alevilik yoluna, Sünniler Sünnilik yoluna doğruca gitsin. Zira benim işim yolsuzlarla ve yolundan sapanlarla demiş. Şimdi size bu laflarım masal gelir ya keyfinize demiş. Aman sakın türkün yasağı üç gün dersiniz, eskinin rezilliğini sürdürürsünüz, bitiririm şart olsun demiş kesmiş. Sol yanında düldül asılıymış sağ yanında kuran." (Tahir, 2017, s. 335)

Köse Hacı, Maraz Ali tipolojisinde bir roman kişisi olarak okunabilir. Pratikteki gerçekler tam tersini işaret etmesine rağmen hala anlatıların, mitlerin, türkülerin tesiri altında eşkıya güzellemesi yapar hatta onları kutsallaştırır. Kitapta eşkıyaların yakalanması olayında, ilk teslim olan Uzun İskender, sonuna kadar silahını kullanan Maraz Ali olmasına rağmen Köse Hacı'nın epik mitinde Uzun İskender'in kahramanlaştırılması Maraz Ali'den hiç bahsedilmemesi de manidardır. Maraz Ali ise hem epik mitlere kanıp tutuklanmış hem de girdiği yolda en "yiğitçe" davranan olmasına rağmen Köse Hacı gibi tiplerin ağzındaki epik anlatılarda kendine yer bulan en korkakça davranan Uzun İskender olmuştur. Böylece, halkın hayal gücünün ve halk anlatılarının gerçeklerden ne kadar kopuk olabileceği vurgulanmış olur.

4. *Rahmet Yolları Kesti'*de Meta ve Çıkar İzinde Eşkîya Tipi: Para ve Kadın

*Rahmet Yolları Kesti'*deki eşkıya tipleri Hobsbawm'ın özelliklerini tanımladığı soylu eşkıyanın zıttı niteliğindedir. Eserdeki eşkıya tipleri Uzun İskender, Katır Adil, Kuru Zeynel ve onların destekçisi Çerçi Ağa eşkıyalık eylemini tamamen şahsi çıkarları için gerçekleştirirler. Eşkîyalığa başlamalarındaki temel motivasyon soylu eşkıyalık örneklerinde görüldüğü gibi adaletsizliklere baş kaldırmak, bozuk düzeni düzeltmek değildir. Bilakis onlar, eşkıyalık eylemleri ile düzeni kendi lehlerine bozmaya çalışırlar. Hayattaki yegâne amaçları kadın, para ve alkolle afyonun eksik olmadığı eğlence sofralarıdır. Eşkîya tiplerinden kimisi kadını kimisi parayı kimisi kumarı önceler. Ancak nihayetinde hepsinin ortaklaştığı nokta, belli bir metayı yahut eğlenceyi elde etme arzusudur.

30

Her şeyden önce romandaki eşkıyalık eylemi maddi bir çıkar için planlanır. Bulunduğu bölgede çerçilik ticareti yapan Çerçi Süleyman Ağa, bir Alevi dedesinin de çerçilik işine gireceğini öğrenince bölgedeki ticaret tekeli olma hüviyetini kaptırmak istemez. Bunun için de Alevi dedesine karşı kendisine bir çıkar ortağı arar. Bu noktada Alevi dedesinin köyünün muhtarını bulur. Çünkü muhtar da hiyerarşik düzende gücünü kaybetmek istemez, bu isteği için de rakibi olan Alevi dedesinin daha da zengin olmaması yani çerçilik işine girmemesi; hatta bir şekilde mevcut parasını da kaybetmesi gerekmektedir. Neticede İstidacı Bilal ve Çerçi Süleyman Ağa, Alevi dedesinin soyulmasını kararlaştırır. Bu eylem için de en uygun kişinin eski bir eşkıya olan Uzun İskender olduğuna karar verilir. Günün sonunda Uzun İskender bu soygunu yapmaya ikna edilir. İkna süreci oldukça dikkat çekicidir. Öncelikle yukarıdaki bölümde alıntısı yapıldığı üzere Uzun İskender, Çerçi Süleyman Ağa tarafından sofralara davet edilir; bu sofralarda özellikle çağrılan saz şairleri emir ile Uzun İskender'i, onun eşkıyalığını öven türküler söyler. Bu türküler ve övgüler karşısında Çerçi Süleyman'a, "Senin gibi ihvanlar sayesinde namımız yedi vilayet toprağını tutmuştur" (Tahir, 2017, s. 108) diyen Uzun İskender üzerinde çıkar için manipülasyon sürecinin ilk aşaması başlatılmış olur. İkinci aşama ise çok daha dikkat çekicidir. Bu aşamada Uzun İskender'in paraya ve kadına olan düşkünlüğü çokça göz önündedir. Muhtar Arif'in tek mirasçısı olan on üç yaşındaki kızı Uzun İskender'e vaat edilir, İskender eğer istenen soygunu yaparsa onu elde edebileceği

söylenir. Çerçi Süleyman Ağa, Uzun İskender'e kızı şöyle tasvir eder ve ondan kısa bir cevap alır:

“-Töbe on üç elbet... Tam on üç yaşında kız ehli kız... Ve de bu dünyada menendsiz bir güzel’
Ayrıca zengin yerin bir baş evladı. Körpe ki evvel baharın asma filizi... Eti bir de gevrek olur.”

“-Uzattın ki namussuz, ağzımı sulandırdın.” (Tahir, 2017, s. 106)

Bu diyalogda görüleceği üzere İskender'e vaat edilen kız henüz çocuktur ve çarpıcı bir şekilde “etinin gevrekliği, tazeliği” ile tasvir edilir. Bu tasvirin neticesinde ise Uzun İskender'in “ağzı sulanır”. Böylece Uzun İskender'in ve Çerçi Süleyman Ağa'nın hayata bakışındaki ilkel dünyevi arzular ve bu ilkel arzuların eşkıyalık için harekete geçirici yönü vurgulanmış olur. Uzun İskender kadını tüketilecek, “taze” iken daha fazla zevk veren bir meta olarak görür ve bu metayı elde etmek adına eşkıyalığa yeniden başlayıp soygun yapmaya ikna olur. Bu ikna neticesinde de Çerçi Süleyman Uzun İskender'e şunları söyler: “Öyleyse kızı aldın say arkadaş ve paraları cebe koydun say” (Tahir, 2017, s. 109). Görüldüğü üzere *Rahmet Yolları Kesti*'de eşkıyalığa başlamanın temel motivasyonu kadın ve paradır. Diğer bir ifade ile kitaptaki eşkıyanın temel motivasyonu, soylu olmaktan çok uzakta kurgulanmıştır.

Eşkıya kişileri ve işbirlikçileri olan kişiler arasındaki hiyerarşik ilişki ile güç dengesi de hem para hem de kadın gibi unsurlar üzerinden belirlenir. Kavat İbrahim adlı roman kişisi Çerçi Süleyman, Uzun İskender gibi kişilerin arkadaşısıdır ve şöyle tasvir edilir:

“Kavat İbrahim bu evin birinciye gelen hatırlı misafiri... Ayda bir uğrar, bir hayvan yükü kaçak tütün götürür. Şu kadar da esrar afyon... Cepleri para dolu olduğundan, ahbablarına sık sık karılı, içkili muhabbet sofraları açtığından değme ağalardan güçlü...” (Tahir, 2017, s. 46)

Alıntısı yapılan kısımdaki son cümle roman kişileri arasındaki güç ilişkisinin temelini ne gibi faktörlere dayandığını tespit etmek açısından çok değerlidir. Kavat İbrahim, içinde bulunduğu ortamlarda ağalardan bile güçlüdür çünkü çevresindeki insanlar onun rahatlıkla sunabildiği kadın, içki, para gibi metaların üzerinden hayatın değerini ve amacını tanımlamaktadırlar. Görüldüğü üzere romandaki eşkıya kişilerinin ve işbirlikçilerinin temel motivasyonları, soylu ve samimi olmaktan çok uzak, dünyevi zevklere dayalı olarak şekillenen, manipülasyona ve çıkara dayalı bir vaziyette kurgulanmıştır.

5. Merkezi Otoritenin Güçlü Olduğu Zamanda Eşkıyalık: *Rahmet Yolları Kesti*

Eşkıyalık faaliyetlerinin hangi dönemlerde daha yoğun ortaya çıktığı bir tartışma konusu olsa da genel eğilim eşkıyalığın merkezi otoritenin zafiyete düştüğü zamanlarda arttığı yönündedir. Kemal Tahir de eşkıyalığın devletin güçsüz olduğu dönemlerde baş gösterdiğini söyler (Kaplan, 2004, s. 47-57). Tahir Alangu, Kemal Tahir'in bu görüşünü kendi yorumunu da katarak şöyle aktarır:

“Ona göre, ahlak düzeni iyice gevşeyip, devlet otoritesi sarsılınca, soyguncularla başa çıkılmayan devirlerde, ruhlarda kalmış eski duyguların da ayaklanması ile cahil halk

tabakalarında, haydutlara karşı kökü çok derinlerde, henüz eğitimle etkileri yok edilmemiş, eski savaş ve avcılık devirlerinin ilkel törenlerinden kalma bir hayranlık duygusu uyanır”
(Şenkal, 1979, s. 10-13)

Kemal Tahir’in *Rahmet Yolları Kesti* eserine bakıldığında da kurgu düzleminde bu görüşlerin birebir yansıtıldığı görülür. Sonunda eşkıyaların öldürüldüğü ya da yakalandığı eserde, sıklıkla merkezi otoritenin gücü üzerinden eski zaman-yeni zaman vurgusu yapılır. Eşkıyanın; denetim mekanizmasının olmadığı dönemlerde, hatta pek çok zaman seferberlik zamanı olduğu için toplumun neredeyse sadece kadın ve çocuklardan oluştuğu dönemlerde ortaya çıkabildiği sıklıkla vurgulanır. Bu vurgunun, eserde yiğitliğiyle ve eşkıyalığı ile övünen Uzun İskender karakterinin ağzından da yapılması ironiktir:

“(...) O zamanın köylerini dersen, işte Çerçi Süleyman Ağa’ya sor. Balkan’dan, seferberlikten, Kuvayı Milliye’ den sonraki fukara köyler... Erkekler askere alınmış, yarı yoldan kaçanlar kurtulmuş. Reçberlik karı milletiyle şuncacık bebelerin omzunda...Fazladan eşkıyalık devri...” (Tahir, 2017, s. 66)

Eski zamanlardaki eşkıyalık anılarını şöhreti üzerinden anlatan Uzun İskender, farkında bile olmadan eşkıyalığa dair bir gerçeği belirtmiş olur. Bu kısım, dikkatli okuyucular için eşkıyaların kahramanlaştırıldığı mitlere de bir tepki mahiyetinde okunabilir. Çünkü hiçbir sistemli ya da kaba gücün rakip olarak bulunmadığı, sağlıklı erkeklerin bile kalmadığı bir toplumda eşkıyanın gücünü dikte edebilmesinin yiğitçe bir yönü yoktur. *Rahmet Yolları Kesti*’deki anlatının şimdiki zamanında ise artık eski zaman ve eski zamanın otorite boşluğu kalmamıştır. Kanuna aykırı şekilde Afyon tüketen saz şairi Aşık Niyazi, izni padişah fermanından aldığını söyleyince şu cevabı alır: “Oğlum senin için ayrı kanun mu var. (...) Senin haberin yok bre Aşık! Mustafa Kemal Paşa bu memlekette padişah mı kodu? Cümlesini sittir etmedi mi?” (Tahir, 2017, s. 52). Kitapta buna benzer, yeni zamanın otoritesinin gücünü ve kanunların uygulanmasındaki kararlılığı vurgulayan pek çok kısım bulunur: “Sus! Kan lafını ağzına alma! Senin vurduğun on dakika sonra dirilir. Sen bu zamanı eski zaman mı belledin? Bu zaman Gazi Paşa zamanı!” (Tahir, 2017, s. 94). Bu alıntıda da cinayet işlemenin eskisi gibi kolay olmadığı, kanun dışı bir durumda suçlunun çok kısa bir sürede cezasını çekeceği dolaylı yoldan vurgulanır. Alıntılanana benzer cümlelerin kitapta kurgu boyunca farklı karakterlerin ağzından vurgulanması dikkate değerdir. Nitekim romanın sonunda da yeniden eşkıyalığa başlayan Uzun İskender, eski zamandakinin aksine teslim olmak zorunda kalır, arkadaşları da ya teslim olur ya da ölür.

Roman boyunca eşkıyaların eylemleri, eylemlerindeki temel motivasyon, eşkıyaların genel özellikleri gibi unsurlar üzerinden olumsuzlanan eşkıya imajı, eşkıyanın ortaya çıkıp güçlü olabildiği zaman üzerinden de pekiştirilir. Kitapta, eşkıyanın ancak merkezi otoritenin gücünün kalmadığı zamanda var olabileceği vurgulanır; eşkıyalığın sosyal yönleri olsa da esasen merkezi otoritenin gücüyle korelatif bir şekilde varlığına devam edebildiği mesajı verilir. Bununla beraber, seferberlik gibi zaman dilimleri vurgulanarak eşkıyanın çoğunlukla kadın ve çocuklardan oluşan toplumlarda hüküm sürebilmesi üzerinden eşkıya yiğitliği mitlerinin gerçekliği sorunsallaştırılır.

Sonuç

Eşkıyalık konusu tarih boyunca hem sözlü hem de yazılı pek çok anlatının merkezinde kendine yer bulmuştur. Türk edebiyatında da özellikle 1950-80 yılları arasında hem hâkim olmaya başlayan köy edebiyatı hem de toplumcu gerçekçiliğin etkisi ile eşkıyalık konusu sıklıkla görülür. Hem dünya hem de Türk edebiyatındaki eşkıyalık anlatılarında, eşkıya tipleri belirli özelliklerle var olurlar. Dünya çapındaki eşkıyalık anlatılarını inceleyen Hobsbawm, eşkıyaları anlatılardaki imajlarını göz önüne alarak sınıflandırır. Dört farklı eşkıya tipinin tespitinin yapıldığı anlatılarda en sık görülen eşkıya tipi ise “soylu eşkıya” dır. Türk edebiyatında da sözlü anlatılarda Köroğlu, yazılı anlatılarda ise İnce Memed gibi kültleşmiş soylu eşkıya tipleri yaygındır. Bu noktada eşkıyanın pek çok eserde ezen-ezilen ilişkisi bağlamında işlendiği ve ezilenin yanında duran bir kahraman olarak algılandığı görülür. Kemal Tahir ise, *Rahmet Yolları Kesti*’de eşkıya tiplerini soylu eşkıya özelliklerinin tam tersi yönlerden karakterize eder. Eserdeki eşkıya tipleri, teoride yiğit gibi gözükmeye çalışan hatta bazı küçük halk kesimlerince de hayranlıkla bakılan tipler olsa da pratikte üzerlerinde oldukça olumsuz özellikler barındırırlar.

Rahmet Yolları Kesti’de eşkıyalık konusunun nasıl işlendiğini ve roman kişilerinin nasıl, hangi yönlerden karakterize edildiğini daha iyi anlamak için eserin yazarı Kemal Tahir’in resmi tarih ve özellikle folklor/halk anlatılarına olan bakışını bilmek önemlidir. Çünkü folklor eşkıyayı bir kahraman olarak tasvir etme eğiliminde iken resmi tarih onu sözlük tanımına yakın bir şekilde bir anarşist olarak görür. Soylu eşkıyanın arketipinin sözlü anlatılarda, türkülerde, halk hikayelerinde görüldüğü bir gerçektir. Bu türden sözlü anlatılar süregelerek günümüzde dahi insanların eşkıyaya yahut eşkıyalık benzeri oluşumlara bakışını şekillendirmiştir. Bu noktada Kemal Tahir; halk anlatılarının, eşkıyalık türkülerinin gerçek hayatı yansıtmadığını iddia eder. Kahramanlık mitleri, içerikleri ile eşkıyaların gerçekte kim olduğunu değil ancak eşkıyaların imajının bazı bölgelerde bazı insanların gözünde nasıl olduğunu verebilir. Çünkü mitler, oluştukları toplumun o anki sosyoekonomik durumundan, kültürel düzeyinden, o an o bölgedeki merkezi otoritenin gücünden bağımsız düşünülemez. Örneğin, saz şairleri eşkıyaların, ağaların hakimiyetine girip kendi çıkarları için gerçeği yansıtmayan güdümlü kahramanlık türkülerini söyleyebilir yahut sosyoekonomik durumu iyi olmayan halk bir çıkış yolu olarak gerçeklerden kopup kendisini rahatlatan yalanlara, bir kurtarıcı olarak eşkıya imajına inanabilir. Konunun bu gibi hassas yönlerini de ele alan Kemal Tahir, meseleye oldukça derin ve yeni bir bakış getirir; eşkıyayı kahramanlaştıran mitlere ve bu mitlerin söyleyicilerine olumsuz sıfatlar yakıştırır. Bu bakışın izleri de eşkıyalık konusunu ele alan *Rahmet Yolları Kesti*’de görülür. Eserde saz şairi olan roman kişisi olumsuz özellikler ile, para için ağa-eşkıya sofralarında türküy söyleyen biri olarak tasvir edilir. Böylece soylu eşkıya anlatılarının çıkış noktası olan halk anlatılarının gerçek hayatı yansıtmama potansiyeli sorunsallaştırılır. Romandaki eşkıya ve eşkıya yataklarının mitleri bir manipülasyon aracı olarak kullanmaları da dikkate değerdir. Örneğin, Çerçi Süleyman Ağa gerçekleri yansıtmayan kahramanlık anlatıları ve türkülerini üzerinden çevresindekileri çıkarına yönelik işler yapmaya yönlendirir. Örneğin, Maraz Ali adlı roman kişisi Çerçi Ağa’nın babası için yarattığı yalan kahramanlık

mitlerinden etkilenecek babası gibi kahraman olma adına Çerçi Süleyman'ın pis işlerini yapan bir araç haline gelir. Böylece roman üzerinden kahramanlık mitlerinin, gerçek hayatı yansıtmak dışında ne gibi kişisel çıkar motivasyonları ile oluşturulabileceği ve kullanılabileceği gözler önüne serilir; eser vasıtası ile mitlerin gerçeklik zemini bir katman daha oyulmuş ve sorunsallaştırılmış olur. Soylu eşkıyalık anlatıları, mitlerin kullanım alanları (kişisel çıkar amacıyla mit üzerinden manipülasyon vb.) ve saz şairleri (saz şairlerinin güvenilirliği vb.) üzerinden sorunsallaştırılırken eşkıya tipleri de olumsuz özellikler ile karakterize edilir. Eşkîya tiplerinin eşkıyalığa başlama motivasyonu adaleti sağlamak değil para yahut kadın elde etmektir. Romanın başkîşisi Uzun İskender soygun yapmaya bir Ağa'nın kendisine henüz çocuk olan bir kız ve para teklif etmesi ile ikna olur. Roman boyunca saz şairlerince üzerine yiğitlik türkûleri söylenen, Maraz Ali gibi kişilerin yiğitliğinden dolayı hayranlıkla baktığı Uzun İskender ve arkadaşlarının romanın sonunda köylü kalabalığını görünce korkarak teslim olmaları ise ironiktir. Böylece eşkıya özelliklerinin teoride (mitlerde, türkûlerde) ve pratikte (gerçek hayatta) birbirinden çok farklı olabileceği gözler önüne serilir. Halk anlatılarının güvenilirliği ve eşkıyaların olumsuz özellikleri üzerinden soylu eşkıyalık kavramına getirilen eleştiri, romanda eşkıyaların ortaya çıktığı şartlar üzerinden daha da derinleştirilir. Eserde farklı roman kişilerinin ağzından sıklıkla eski zaman- yeni zaman karşılaştırması yapılır. Eşkîyalığa en uygun zamanın seferberlik zamanı olduğu vurgulanır. Bu vurgu oldukça önemlidir çünkü seferberlik, savaş zamanlarında pek çok yerde toplum sadece kadınlardan ve çocuklardan oluşur. Hiçbir rakip gücün olmadığı bir ortamda eşkıyaların yiğitçe tasvir edilmesinin ne derece gerçekçi olduğu dolaylı yoldan sorunsallaştırılmış olur.

Hilmi Yavuz, Kemal Tahir'in eserlerinde anlatı yöntemini seçerken bilimsel bilgiyi ön planda tuttuğunu söyler. Tahir, yaşadığı toplumun gerçekliğini anlatıda yarattığı tiplerin varoluşu üzerinden vermeye çalışır (Yavuz, 1977, s. 58-67). Tahir; mitleri manipülasyon için kullanan, yalan kahramanlık mitleri yaratan, soylu eşkıya kalıplarını kullanıp soysuz, meta odaklı motivasyonlarla hareket eden eşkıya tipleri yaratarak inandığı, gördüğü toplumsal gerçekliğin iz düşümünü ve simülasyonunu roman aracılığı ile vermiş olur. *Rahmet Yolları Kesti*'de yaratılan tipler üzerinden eşkıyayı kahramanlaştıran halk anlatıları/mitler, türkûler hayatın gerçekliğini yansıtmada sorunsallaştırılır; soylu eşkıyalık kavramının antitezi niteliğinde bir gerçeklik tasvir edilir.

Kaynaklar

- Barkey, K. (2015). *Eşkîyalar ve devlet/Osmanlı tarzı devlet merkezileşmesi*. Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Bayrak, M. (2014). *Eşkîyalık ve eşkıya türkûleri: Sosyal isyancılık geleneği ve folklor*. Özge Yayınları.
- Blechman, M. (2007). *Devrimci romantizm*. Versus Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2013). *Halk edebiyatı dersleri*. Tarih Vakfı.
- Dervişcemaloğlu, B. (2016). *Anlatıbilime giriş*. Dergâh yayınları.
- Develioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe lügat*. Aydın Kitabevi.

- Genette, G. (2020). *Anlatının söylemi*. Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2011). *Eşkılar*. Agora Kitaplığı.
- Kaplan, E. (2004). İnce Memed ve Rahmet Yolları Kesti Romanları Arasında Eşkılığın İşlenişi Bakımından Bir Karşılaştırma Denemesi. *Dil ve Edebiyat Dergisi* 1,1 (2004): 47-57.
- Kaplan, R. (2000). *Cumhuriyet dönemi Türk romanında köy*. Akçağ Basım Yayın.
- Maurois, A. (1938). *İngiltere tarihi*. Kanaat Kitapevi.
- Oktay, A. (2003). *Toplumcu gerçekçiliğın kaynakları*. Everest Yayınları.
- Şenkal, T. (1979). Türk romanında eşkıya. *İlim Kültür ve Sanatta Gerçek*, Nisan- Temmuz (1979): 10-13.
- Kemal Tahir. (2017). *Rahmet Yolları Kesti*. İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (1992). *Sosyalizm, toplum ve gerçek*. Bağlam Yayınları.
- Yavuz, H. (1977.) *Roman kavramı ve Türk romanı*. Bilgi Yayınevi,
- Yetkin, S. (2003). *Ege'de eşkıyalar*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.